

**CHET TILLARNI O'QITISHNING ZAMONAVIY METODLARINI
TAKKOMILLASHTIRISH ASSOSLARI****Quziyev Sarvarbek Ilmiddinovich***Farg'ona davlat universiteti**Xorijiy tillar fakulteti Ingliz tili kafedrası o'qituvchisi*

Annotatsiya: *Ushbu maqolada chet tilini o'zlashtirish uchun ayniqsa muhim bo'lgan nutq faoliyatining samarali turlariga e'tibor qaratilgan. Maqolada chet tilidagi maxsus matnlar bilan ishlash talabalar uchun zarur til va muloqot ko'nikmalarini shakllantirishga qanday yordam berishi va ularning umumiy ilmiy bilim va ko'nikmalarini rivojlantirishga yordam berishi aniqlangan.*

Kalit so'zlar: *Metod, metodologiya, strategiya, uslub, yondashuv, CLIL, LOT, HOT, L1, L2.*

Zamonaviy dunyoning umumiy tendentsiyasi shundan iboratki, tadqiqot har qanday kasbni qidirishning ajralmas qismiga aylanadi. Shu sababli, zamonaviy dunyoda kashfiyotchi xatti-harakatlar shaxsning ajralmas xususiyati sifatida qaraladi. Bu xususiyat har qanday faoliyat sohasidagi professionallik tushunchalarining bir qismidir va undan ham ko'proq - zamonaviy insonning turmush tarzi sifatida.

Chet tillarini o'qitish har doim turli xil uslubiy yondashuvlar bilan ajralib turadi. Ta'lim tizimining kelajagi haqida qabul qilingan qarorlar jamiyatning barcha qatlamlari manfaatlariga daxldor bo'lib, mamlakat taqdiriga jiddiy ta'sir ko'rsatadi. Bugungi kunda professional til o'qituvchisi turli xil texnikalar va yangi yondashuvlarda yaxshi asosga ega va ular o'qitish metodologiyasining tarixi va evolyutsiyasini biladilar va tushunadilar. Zamonaviy o'qituvchi aslida turli metodologiya va yondashuvlardan foydalanadi, har bir usuldan samarali deb hisoblagan texnikani tanlaydi va ularni ta'lim mazmuni va maqsadlariga muvofiq qo'llaydi. Binobarin, har bir yangi taklif har tomonlama ekspertizadan o'tishi va ilmiy-pedagogik jamoatchilik tomonidan keng muhokama qilinishi kerak. Hozirgi kunda chet tillarini o'qitishning juda xilma-xil usullari mavjud. Ushbu maqolada chet tillarini o'rgatishda qo'llaniladigan ba'zi zamonaviy metod va uslublar haqida umumiy ma'lumot berilgan.

Ta'limni modernizatsiya qilish davlatning keng ko'lamlı dasturi bo'lib, uning doirasida raqobatbardosh chora-tadbirlar rejasi ishlab chiqilishi va amalga oshirilishi kerak. Modernizatsiya – mavjud ta'lim tizimini yangilash va takomillashtirishdir. Ta'limning har qanday modernizatsiyasi bilan bir qator muammolar mavjud. Birinchisi, mavjud tizimda mavjud ijobiylikni saqlab qolish; ikkinchisi - agar o'tgan yillar davomida ta'limda jamiyat uchun foydali narsa yo'qolgan bo'lsa, uni qayta tiklash kerak; uchinchisi, asosiysi, ta'lim tizimini jamiyat talabiga moslashtirish. Qozog'iston jamiyati hayotida esa so'nggi yillarda katta o'zgarishlar ro'y berdi: yangi ijtimoiy

tuzum qaror topmoqda, iqtisodiyot bozor munosabatlariga asoslangan, buning natijasida yangi kasblar paydo bo'lmog'da, eskisiga yangi talablar qo'yilmoqda.

So'nggi o'n yilliklarda tilshunos va metodistlar chet tillarini o'qitishda predmetlingvistik yondashuvga katta qiziqish bildirishdi. Madaniyatlararo muloqotning kengayishi va ta'lim maydonining globallashtirishidagi hozirgi tendentsiyalarni hisobga olgan holda, tilni o'rganish uning amaliy qo'llanilishiga yo'naltirilgan alohida ahamiyatga ega: chet ellik talabaga nafaqat tilni egallash kerak. kundalik, kundalik muloqot, lekin, birinchi navbatda, uning professional aloqa sohasida foydalanish. Mutaxassislik bo'yicha kerakli ilmiy adabiyotlarni samarali izlash, ilmiy mavzular bo'yicha referatlar va ma'ruzalar tayyorlash, hamkasblar bilan muloqot qilish va hokazo... Bularning barchasi chet tilini o'rganishda kuchli rag'batlantiruvchi omildir.

T.Xatchinson va A.Uoters mutaxassislik bo'yicha matnlardan foydalangan holda ingliz tilini o'rgatish metodikasi (ESP)ni taklif qilishdi, ammo u ancha samarali va maqsadga muvofiq bo'ldi, lekin u asosan lingvistik aspektga e'tibor qaratdi. S.Krashen tomonidan ilgari surilgan tabiiy tilni o'zlashtirish g'oyasi tilni o'rganishning eng yaxshi yo'li uni "mazmunli" maqsadlarda qo'llashdir, degan tezisga asoslanib, ushbu uslubni mustahkamlaydi.

Ushbu postulatlarini sintez qiladigan yana bir uslub 1996 yilda bir guruh yevropa tilshunoslari (UNICOM, Jyvaskila universiteti) tomonidan taklif qilingan CLIL (Kontent va tilni integratsiyalashgan o'rganish) metodologiyasi edi. Fan-tilli integratsiyalashgan ta'lim metodologiyasi ko'plab Evropa universitetlarida keng tarqalgan va muvaffaqiyatli qo'llaniladi va tilni o'rgatish va fanni saqlashga qaratilgan. CLIL - bu ma'lum ilmiy fanlar yoki alohida bo'limlar ikki tomonlama amaliy natijaga ega bo'lgan chet tili orqali o'qitiladigan ta'lim yondashuvidir, xususan: chet tilini bir vaqtning o'zida takomillashtirish bilan birgalikda muayyan fanning mazmunini o'rganish.

CLIL o'qitish va o'rganishga rivojlanayotgan yondashuvni tasvirlaydi, bu erda fanlar ona tilidan tashqarida o'qitiladi va o'rganiladi. Ona tilidan tashqari fanlarni o'rganish tajribasi yanada qiyin va intensivdir, chunki bu tilga ko'proq ta'sir qiladi va o'quvchilar o'quv dasturining turli sohalarida bilim va ko'nikmalarga ega bo'lishadi. CLILda o'quv dasturi mavzusini ikkinchi, uchinchi yoki ba'zan to'rtinchi tilda o'rganish turli xil ta'lim kontekstlaridan samarali pedagogik amaliyotdan foydalanishni o'z ichiga oladi. Tillardan tashqari o'quv fanlari maqsadli til orqali o'qitiladi. Ular orasida san'at, geografiya, tarix, axborot-kommunikatsiya texnologiyalari (AKT), matematika, fan, ijtimoiy fanlar mavjud.

CLIL yondashuvining ko'pgina afzalliklari bor: u o'ziga ishongan o'quvchilarni rivojlantiradi va akademik kognitiv jarayonlar va muloqot qobiliyatlarini oshiradi. CLIL madaniyatlararo tushunish va jamiyat qadriyatlarini rag'batlantiradi. Bundan tashqari, tadqiqot shuni ko'rsatadiki, o'quvchilar o'zlarining birinchi tillarida, shuningdek maqsadli tilda taqdim etilgan lug'at va g'oyalarga nisbatan sezgir bo'lib

qoladilar, o'quvchilar tinglash, gapirish, o'qish va yozishning barcha to'rtta ko'nikmalari bo'yicha malaka darajasiga erishadilar.

CLIL metodologiyasidagi asosiy lingvistik qo'llanma maxsus matn bo'lib, uni o'rganish va ishlab chiqish asosida yuqoridagi maqsadlarga erishiladi. Matn ma'lumot manbai sifatida o'quvchini ma'lum bir mavzu bilan tanishtiradi va ilmiy terminologiya va ma'lum grammatik va strukturaviy-stilistik konstruktsiyalarni o'zlashtirishni ta'minlaydigan leksiko-grammatik modul uchun asos bo'lib xizmat qiladi. Matn, shuningdek, berilgan mavzu bo'yicha munozaralar o'tkazish va til materialini kengaytirish uchun boshlang'ich nuqtadir, shu bilan birga dialogik va monolog nutqida kommunikativ ko'nikmalarni shakllantirish va faollashtirishga yordam beradi. Shunday qilib, chet tilini tilga asoslangan integral o'qitish metodikasi nutq faoliyatining asosiy turlarini o'z ichiga oladi, o'quvchilarning o'quv jarayonida faolligini oshirishga yordam beradi, ularning til kompetentsiyasini rivojlantiradi, ko'p tilli qiziqishlarni uyg'otadi va ta'lim motivatsiyasini oshiradi.

CLIL metodologiyasi G'arb ta'lim muassasalarida bir necha yillardan beri faol qo'llanilayotganiga qaramay, bu haqda postsovet hududida nisbatan yaqinda gapirilgan. T.Lapteva to'g'ri ta'kidlaganidek, "texnika oliy o'quv yurtida chet tillarini kompleks o'qitish metodidan foydalanish talabalarini o'qishga rag'batlantirish vositasi va ko'p tilli ta'lim vositasidir. Chet tilidagi maxsus matnlar bilan samarali ishlash o'z faoliyatini shakllantirishga yordam beradi. Talabalarda ona tili bo'lmagan tilda zarur lingvistik va kommunikativ kompetentsiyalarni shakllantirish va ularning umumiy ilmiy bilim va ko'nikmalarini rivojlantirishga yordam beradi". Shuni ta'kidlash kerakki, ushbu uslub nafaqat texnik universitetda, balki boshqa har qanday nolingvistik muassasada ham samarali.

Mavzu-til integratsiyalashgan ta'lim tamoyillari. Chet el va russhunoslik fanlarini tahlil qilish, shuningdek, o'z pedagogik tajribamiz asosida biz CLIL usulining quyidagi pedagogik tamoyillarini ishlab chiqdik: 1. boy, kognitiv nuqtai nazardan, haqiqiy o'quv materialidan foydalanish tamoyili. O'quv materiallariga qo'yiladigan asosiy talablar haqiqiylik, ma'lumotlarning boyligi va ma'lum darajadagi kognitiv yukdir. Interaktiv autentik materiallar nafaqat yuqori motivatsion potentsialga ega, balki sun'iy til muhitini yaratish va kognitiv qiyinchilik darajasi yuqori bo'lgan topshiriqlar uchun asos sifatida ishlatilishi mumkin. O'qituvchi chet tilidan faol foydalanadi, talabalar uchun "til modeli" vazifasini bajaradi. 2. O'quv jarayonida o'qituvchining faol qo'llab-quvvatlashi va yordami tamoyili. Belgilangan maqsadlarga muvaffaqiyatli erishish uchun talaba o'qituvchidan yordam olishi kerak. Chet tilini bilish qobiliyatining rivojlanishi bilan o'qituvchining yordami miqdori va intensivligi asta-sekin kamayadi. Ushbu tamoyildan foydalanish chet tilida notanish tarkibni o'rganishda kognitiv va lingvistik yuklarni kamaytiradi. O'qituvchi taklif qilayotgan vazifalar talabalarga qo'yilgan vazifalarni muvaffaqiyatli hal qilish imkonini beradigan ma'lum tushuntirishlar bilan to'ldirilishi kerak. Nutq faoliyatining mahsuldor turlariga katta

e'tibor beriladi, bu ayniqsa chet tilini o'zlashtirish uchun muhimdir. 3. Chet tilini intensiv va unumli egallash tamoyili. Muammoli trening ko'plab uslubiy usullarni taklif qiladi va mashg'ulot doirasida haqiqiy muloqotdan faol foydalanishga qaratilgan, chunki chet tillarida o'qitish kommunikativ maqsadlar va mazmunli muloqot holati mavjud bo'lganda eng muvaffaqiyatli bo'ladi.

Muammoli o'qitishning asosiy xususiyatlaridan biri bu "bo'shliqlar" deb ataladigan printsipdan foydalanish bo'lib, unga ko'ra haqiqiy muloqot faqat ma'lum kommunikativ bo'shliqlar mavjud bo'lganda amalga oshiriladi. O'qituvchilar ushbu usuldan haqiqiy kommunikativ vaziyatlarni yaratish uchun foydalanishlari mumkin, chunki shunga o'xshash vazifalarni bajarish orqali o'quvchilar bir-biri bilan faol munosabatda bo'lishadi. 4. Multikulturalizm tamoyili. CLIL metodologiyasi ma'lum madaniyat vakillari o'rtasida ko'p narsalarni idrok etishdagi farqlarni hisobga olgan holda turli xil madaniy pozitsiyalardan har xil mavzularni ko'rib chiqishga imkon beradi. 5. Yuqori darajadagi fikrlash qobiliyatlarini rivojlantirish tamoyili. Yuqori darajadagi fikrlash qobiliyatlarini rivojlantirish zamonaviy axborot jamiyatida muvaffaqiyat kalitidir. Blum taksonomiyasida kognitiv jarayonlar va pedagogik maqsadlar ro'yxati ierarxik tarzda oddiydan murakkabgacha, past tartibli fikrlash ko'nikmalaridan yuqori darajadagi kognitiv jarayonlargacha (High Order Thinking Skills) tashkil etilgan. Bloom taksonomiyasiga ko'ra, talaba tushunchani eslay olmaydi, avvalo uni eslay olmaydi va agar u nima xavf ostida ekanligini tushunmasa, bilimni qo'llay olmaydi. Bu nazariyaga ko'ra, o'qituvchi o'quvchilarga past darajadagi fikrlash jarayonlarini (LOT) rivojlanishini rag'batlantiradigan savollarni berishi kerak (nima, qachon, qayerda va qaysidan boshlanadigan maxsus so'roq olmoshlari). Bundan tashqari, yanada murakkab tahlil va baholash ko'nikmalarini (HOT) rivojlantiruvchi masalalarni kiritish kerak. Bu guruh murakkabroq til tuzilmalaridan foydalangan holda javoblarni shakllantirishda nima uchun va qanday so'zlar bilan boshlangan masalalarni o'z ichiga olishi mumkin. Mazmun, fikrlash va tilning o'zaro ta'siri, murakkab fikrlash jarayonlarini etarli darajada tushuntirish qobiliyati avtomatik ravishda shakllanmaydi, balki ona tilida ham, o'rganilayotgan chet tilida ham tizimli rivojlanish va o'qitishni talab qiladi. 6. Barqaror ta'lim tamoyili. Barqaror tayyorgarlik deganda quyidagicha tushuniladi: o'qituvchi o'quv jarayonida o'quvchilarning uzoq muddatli xotirasi faollashtirilganligiga va dars davomida olgan bilimlari passivdan aktivga o'tishiga ishonch hosil qilishi kerak.

CLIL kontseptsiyasida barqaror o'qitish muhim ahamiyatga ega, chunki o'qituvchi professional tarkibni o'rganishga ham, bevosita chet tiliga ham hissa qo'shadi. Xuddi shu tarzda, o'qituvchi birinchi (L1) va ikkinchi tilda (L2) o'quvchilarning kasbiy mavzularda adekvat muloqot qilish qobiliyatini tekshirish va baholash usullarini ishlab chiqishi kerak.

Darhaqiqat, haqiqiy ta'limni majburlash yoki manipulyatsiya qilish mumkin emas, ta'lim erkinligi jismoniy va ruhiy bosimdan xoli bo'lishi kerak va bu jamiyatning barcha

sohalarida muvaffaqiyatga erishishning muhim vositasidir. Universitet eshigi oldida tanlagan sohada har bir yoshga uni topish imkoniyatini berish oliy ta'limning eng muhim maqsadidir.

Ingliz tilini o'qitishda nazariyalar va usullar doimiy ravishda rivojlanib boradi. Xorijiy til o'qituvchilari ingliz tilini o'rgatish va o'rganish bo'yicha eng yaxshi tajribalar va ularni talabalar uchun qanday qilib foydali qilish mumkinligi haqida bilishadi. Har bir bola ingliz tilini to'g'ri turdagi materiallar va o'z donoligi asosida ishlab chiqarilgan pedagogika bilan ta'minlangan holda eng qiziqarli tarzda o'rganishi mumkin. San'at va ilm-fanning go'zal uyg'unligi, repertuarga imkon qadar ko'proq vositalarning nozik sozlanishi xorijiy til o'qituvchilariga o'z sohasida muvaffaqiyat qozonishiga yordam beradi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Nurakayeva LT, Shegenova Z.K. Methodical recommendations for teachers on the use of the method of subject-integrated learning (CLIL). Astana. - 2013.-P.8-10
2. Akhmetova M.S. The linguistic integrated learning of the History of Kazakhstan // http://cyberleninka.ru/veeer_images/15684311/f/1.png
3. Ilmiddinovich, K. S. (2022). Integrating 21st Century Skills into Teaching Medical Terminology. *Journal of Pedagogical Inventions and Practices*, 9, 114-117.
3. Ilmiddinovich, K. S. (2021). The methodologies of learning english vocabulary among foreign language learners. *ACADEMICIA: An International Multidisciplinary Research Journal*, 11(4), 501-505.
4. Ilmiddinovich, K. S. (2020). Methods Of Teaching English To Young Learners. *The American Journal of Social Science and Education Innovations*, 2(11), 65-69.
5. Sarvarbek Ilmiddinovich Kuziev MODERN METHODS OF TEACHING ENGLISH LANGUAGE AT MEDICAL UNIVERSITIES // *Academic research in educational sciences*. 2022. №11. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/modern-methods-of-teaching-english-language-at-medical-universities> (дата обращения: 10.05.2023).
6. Kuziev, S. (2022). AT ENGLISH CLASSES USING APPROACHES AND METHODS OF ON TEACHING SPECIAL TERMINOLOGY IN MEDICAL UNIVERSITIES. *Eurasian Journal of Social Sciences, Philosophy and Culture*, 2(12), 265-269.
7. Кузиев, С. И. (2020). COMMUNICATION AMONG PHYSICIANS AND HEALTHCARE ASSOCIATES: THE ROLE AND RANK OF MEDICAL TERMINOLOGY IN SURGERY, PUBLIC HEALTH AND THE HISTORY OF MEDICINE. *Вестник науки и образования*, (13-3), 29-31.
8. Кузиев Сарварбек Илмиддинович Общение между врачами и медицинскими работниками: роль и ранг медицинской терминологии в хирургии, здравоохранении и

истории медицины // Вестник науки и образования. 2020. №13-3 (91). URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/obschenie-mezhdu-vrachami-i-meditinskimi-rabotnikami-rol-i-rang-meditinskoy-terminologii-v-hirurgii-zdravoohranenii-i-istorii> (дата обращения: 10.05.2023).

9. Ilmuddinovich, K. S. (2020). Online evaluating the language learners on the platforms of the social networking services and delivery people. International Journal of Research in Economics and Social Sciences (IJRESS), 10(11).

10. Akhmetova M.S. The linguistic integrated learning of the History of Kazakhstan // http://cyberleninka.ru/veer_images/15684311/f/1.png